

וידוי מעשר — וידוי על האמת

ראשי פרקים

- א. אמירה או וידוי
- ב. עניינה המיוחד של מצות וידוי מעשר
 1. ייחודו של וידוי מעשרות
 2. ייחודן של מעשרות
 - ג. טעמה של מצות וידוי מעשר
 - ד. שלושה וידויים — על חטא, על האמת ועל הטוב
 - ה. הביעור שלפני הוידוי

א. אמירה או וידוי

בתורה שבכתב מוגדרת מצות "וידוי מעשרות" כאמירה (דברים כו, יג):

ואמרת לפני ה' אלקיך בערתי הקדש מן הבית וגם נתתיו ללוי ולגר ליתום ולא למנה ככל מצותך אשר צויתני לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי.

חכמים הם שהגדירו מצוה זו כ"וידוי", כמובא במשנה (מעשר שני פ"ה, מ"י):

במנחה ביום טוב האחרון היו מתודין. כיצד היה הוידוי...

כך גם מוני המצוות,¹ כמו הרמב"ם, שכתב (עשה קלא):

שצונו להתודות לפניו בהוצאת משפטי המעשרות והתרומות,

1. ראה: רס"ג, בספר המצוות (עשה צ): "והתודית בקיימך כל אלה...". החינוך (מצוה תרז): "שנצטוינו להתודות לפני ה' ברוך הוא ולהגיד בפינו בבית מקדשו שהוצאנו חוקי המעשרות והתרומות מתבואותינו ומפירותינו, ושלא נשאר כלום מהם ברשותנו שלא נתננו אותו, וזהו נקרא מצות וידוי מעשר...".

וידוי מעשר – וידוי על האמת

ולהתנקות מהם במאמר גם כן כמו שאנחנו נקיים מהחזיק בהם בפועל, וזהו הנקרא "וידוי מעשר"...

הגדרת מצוה זו כוידוי היא בעלת השלכות על עניינה של המצוה וגדריה ההלכתיים. במאמר זה נבחן כמה מן העניינים הקשורים לוידוי המעשרות.

ב. עניינה המיוחד של מצות וידוי מעשר

1. ייחודו של וידוי מעשרות

בלשון התורה, וידוי בא על חטא (במדבר ה, ו-ז):

דבר אל בני ישראל איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעל מעל בה' ואשמה הנפש ההוא. והתודו את חטאתם אשר עשו והשיב את אשמו בראשו וחמישתו יסף עליו ונתן לאשר אשם לו.

במצות וידוי מעשר הרחיבו חכמים את עניין הוידוי אף במקרים בהם לא חטא האדם, ואמירתו: "לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי... עשיתי ככל אשר צויתני", נחשבת כוידוי.

מהי משמעות וידוי מעשרות, שאיננו בא על חטא, אלא דוקא על קיום המצוות?²

הראי"ה קוק מבאר, שאף כי בדרך כלל בא הוידוי בעקבות חטא, וזו היא דרכם של צדיקים, "שהם משקיפים על עצמם כמקצרים בצדקה ומעשים טובים", אולם:

...צריך האדם שישמח גם כן לפעמים גם בביטוי שפתים על מעשה הטוב אשר עשה... על כן כשם שיש תועלת גדולה לתיקון הנפש בוידוי העונות, כן יש גם כן תועלת לפרקים קבועים,

2. המנחת חינוך במצות וידוי מעשר (מצוה תרז, אות יט) כתב: "ועלה בדעתי לומר שמצות וידוי אינו אם נתן מתנותיו כראוי בכל שנה, כיון דהכל עשה יפה בעתו, למה יתודה והלא לא חטא כלל, ולמה נקרא וידוי מעשר?...". ובדברינו מתבאר עניין זה, ועל בהמשך הדברים על שלוש מצוות הוידוי.

הרב יהושע ויצמן

שאמנם רחוקים הם ואינם תדירים כל כך כוידוי של החטאים... אבל לפרקים תמצא תועלת לעבדי ד' ישרי דרך גם כן בוידוי המצות, למען ישמח בהם בלבבו ויחזק ארחות חייו בדרך ד'.³

יש ערך להכרת האדם בכך שהוא מקיים את המצוות כראוי ואינו מתרשל בעשייתן.

2. ייחודן של מעשרות

נראה להוסיף בביאור הדבר, מתוך התבוננות בדברים בהם נתייחדו המעשרות מכל המצוות שבתורה.

א. רק במעשרות צייתה התורה להתוודות לפני ה' ולומר: "עשיתי ככל אשר צויתני".⁴

ב. רק במעשרות מצינו ברכת המצוות מן התורה. את מילות הוידוי "ולא שכחתי" דרשו חכמים במשנה: "ולא שכחתי מלברכך ולהזכיר שמך עליו", ופירש רש"י (ברכות מ ע"ב): "מלברכך — ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו להפריש תרומה ומעשר".

ג. במעשרות מצינו עניין מיוחד של שמחה. אמנם יש לקיים את כל המצוות בשמחה, כלשון הרמב"ם (הל' לולב ה, טו):

השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת האל שצוה בהן עבודה גדולה היא, וכל המונע עצמו משמחה זו ראוי להפרע ממנו, שנאמר: "תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב" (דברים כה, מז), וכל המגיס דעתו וחולק כבוד לעצמו ומתכבד בעיניו במקומות אלו חוטא ושוטה, ועל זה הזהיר שלמה ואמר: "אל תתהדר לפני מלך" (משלי כה, ו), וכל המשפיל עצמו ומקל גופו במקומות אלו הוא הגדול המכובד העובד מאהבה, וכן

3. עין איה ברכות ב', עמ' 405.

4. בדבריו שם מתייחס הרב לעניין זה ואומר: "על כן הוקבעה מצות וידוי עם מצות הפרשת המתנות המחוייבות, שהם כוללים בקרבם את כלל כל חיובי התורה והשכל, שהם בכלל שש מערכות, דהיינו, הלאוין, והעשין, מצות הציבור והיחיד, בין אדם למקום ובין אדם לחבירו, וכולם ימצאו מקום במתנות המחוייבות". אולם, נראה שיש מצוות נוספות הכוללת מערכות אלה, כמצוות השמיטה והיובל וכדומה, ויש מקום למצוא טעם נוסף.

וידוי מעשר – וידוי על האמת

דוד מלך ישראל אמר "ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני",
ואין הגדולה והכבוד אלא לשמוח לפני ה' שנאמר "והמלך דוד
מפזז ומכרכר לפני ה'" (שמואל ב ו, טז).

אולם, במצוות המעשר יש ציווי מיוחד על השמחה, עד שדרשו חכמים את
לשון הוידוי: "עשיתי ככל אשר צויתני – שמחתי ושמחתי בו"⁵.

ג. טעמה של מצות וידוי מעשר

הרדב"ז בטעמי המצוות (מצוה רסו) מבאר את עניינה של מצוה זו:

...וכבר ידעת כי עיקר קבלתה (של מצות המעשרות) מן (מדת)
הדין... וכבר ידעת כי לעולם מדת הדין והזעם צריך לשמח אותם
כדי שלא יחרבו את העולם, ואין שמחה אלא בעיר הקדש, ואז
כל המדות מתוקנות... ומטעם זה צוה להתודות עליה להרצות
מדת הדין...

מצות המעשרות מקבלת את כחה ממידת הדין, ולשם כך בא הוידוי, להרצות
את מדת הדין.

נתייחד המעשר בדקדוק שיעורו, לא פחות ולא יותר, כהדרת חכמים (אבות
א, טז): "ואל תרבה לעשר אומדות". הקצבה והשיעור המדוקדק נובעים הם
ממידת הדין, המדקדקת כחוט השערה. על כן העמידה על קוצו של מעשר,
מעוררת את מידת הדין.

בוידוי המעשרות אנו מדגישים שהדקדוק במצוה זו – לא מצידנו בא, בחינת
"יקוב הדין את ההר", אלא מקורו בציווי הקב"ה, "ככל מצותך אשר צויתני".
אף כי זו מצוה של חסד ונתינה לגר, ליתום ולאלמנה, בכל זאת נצטוונו
בתורה לדקדק מה ישן ומה חדש, מה תלוש ומה מחובר, מה מוקדם ומה
מאוחר. לשם כך בא הוידוי, "להרצות מדת הדין" המתעוררת מן הדקדוק
הקשור למצות המעשר.

5. ועי' ברדב"ז המובא בהמשך.

הרב יהושע ויצמן

הוידי נאמר "לפני ה'". אנו מבקשים באמירת הוידי לחבר מצוה זו, שעיקרה דין, אל מקורה, "לפני ה'", שכן המקור כולו חסד, ומינוק הדין הוא בשורשו⁶ ובמקורו. אמירת הוידי לפני ה' ממתקת את הדין המתעורר מקיום המצוה בדקדקנות, ומתוך כך בא לעולם שפע, "וברך את עמך ישראל ואת האדמה אשר נתת לנו". זו הסיבה לחיוב הברכה והשמחה במצוה זו, שכן אלו דברים שעניינם חסד, והם ממתקים את הדין המתעורר בקיום המצוה. הזכרת שם שמים שבברכה מחברת את המצוה למקורה, וכך אנו מתקנים את הדין.

הוידי אמנם אינו בא על חטא, אך הוא בא כתגובה וכתיקון להתעוררות מדת הדין. על כן קרא שמו "וידי", שבא למתק את מידת הדין המתעוררת בעקבות מעשיו בהפרישו את המעשרות.⁷

סיום הוידי: "השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל ואת האדמה אשר נתת לנו...". "השקיפה ממעון קדשך מן השמים — עשינו מה שגזרת עלינו אף אתה עשה מה שהבטחתנו". שוב מודגש כי כל עשייתנו ודקדוקינו במצוה זו באו מפני הציווי. על פי זה יובנו דברי חכמים ירושלמי מעשר שני פ"ה ה"ח:

רבי הונא בר אחא בשם ר' אלכסנדרא בוא וראוה כמה גדול כוחו של עושי מצות, שכל השקפה שבתורה ארורה וזה בלשון ברכה.

השקפה היא עניין של דין, ועל כן כל השקפה שבתורה — ארורה, אולם השקפה זו מיוחדת, שלמרות שאף היא מקורה בדין, מהפכו היא את מידת הדין למידת הרחמים, שהדקדקנות הדינית על פי מצות ה' גורמת לשפע ברכה:

וברך את עמך את ישראל ואת האדמה אשר נתת לנו כאשר נשבעת לאבתינו ארץ זבת חלב ודבש (דברים כו, טו).

6. עי' עץ חיים שער יג פרק יא.

7. קריאת שם "וידי" לאמירה זו מבארת את הדין "דאינו יוצא משמיעה מחברו" בוידי (לשון המנחת חינוך תרו, אות יד). כשם שלא יכול אחד להוציא את חברו באמירת "חטאתי עויתי פשעתי", שכן זהו דיבור של האדם לעצמו, ועל כן איננו מוציא את זולתו, כך גם בוידי מעשר אינו יכול לומר לחבירו "עשיתי ככל אשר ציויתני", ועי' בדברי החזו"א (הל' ברכות סי' כט ס"ק א), שכשמוציא חבירו ידי חובה, יש בזה "התאחדות השומע והמשמיע", ודבר זה לא שייך באמירת וידי.

ד. שלושה וידויים – על חטא, על האמת ועל הטוב

בכתוב, נסמכה פרשת "וידוי מעשרות" לפרשת "מקרא ביכורים". את מצות "וידוי מעשר" מגדיר הרמב"ם (ספר המצוות עשה קלא) כך:

שצונו **להתודות** לפניו בהוצאת משפטי המעשרות והתרומות ולהתנקות מהם במאמר גם כן, כמו שאנחנו נקיים מהחזיק בהם בפועל, וזהו הנקרא "וידוי מעשר"...

את הוידוי יכול לומר רק מי שקיים את כל דיני המעשר, ויש דעה שרק מי שאין בידיו כלל חטאים, שהרי הוא אומר: "לא עברתי ממצוותיך ולא שכחתי" כך בירושלמי מעשר שני פ"ה ה"ה:

אית תניי תני כל המצות שבתורה מעכבות. ואית תניי תני כל המצות שבפרשה מעכבות. רבי אחא בר פפא בעי קומי רבי זעירא אפילו הקדים תפילה של ראש לתפילה של יד. אמר ליה אוף אנא סבר כן.

כל המצוות המוזכרות בפרשה מעכבות את האדם מלומר את הוידוי, אם לא קיים אותם, ויש דעה שאף כל המצוות שבתורה מעכבות מלומר את הוידוי, כגון מי שהקדים תפילה של ראש לתפילה של יד.

אף את אמירת "מקרא ביכורים" מגדיר הרמב"ם כוידוי בהל' ביכורים פ"ג ה"י:

מצות עשה **להתודות במקדש על הבכורים** בשעה שמביאם. מתחיל וקורא "הגדתי היום לה' אלהיך כי באתי אל הארץ וגו' ארמי אובד אבי", עד שייגמור כל הפרשה עד "אשר נתת לי ה'..."

מהו עניינו של וידוי זה? הרמב"ם בספר המצוות (מצות עשה קלב) מרחיב את היריעה:

שצונו לספר טובותיו אשר הטיב לנו והציל אותנו, ומתחיל בענין יעקב אבינו ומסיים בעבודת המצרים וענותם אותנו, ולשבחו על כל זה ולבקש ממנו להתמיד הברכה כשיביא הביכורים, והוא אמרו יתעלה "וענית ואמרת לפני ה' אלקיך ארמי אובד אבי",

הרב יהושע ויצמן

ומה שבא אחר זה מן הפרשה כולה. ומצוה זו נקראת "מקרא ביכורים".

עניינה של המצוה הוא הודאה לה' על הטובות שגמל עם עם ישראל, מראשית יצירתו.

ישנה בתורה מצוה נוספת שעניינה הוא הודוי, והיא המצוה להתוודות על החטאים, כך הרמב"ם בספר המצוות (מצות עשה עג):

צונו להתודות על החטאים והעונות שחטאנו לפני האל יתעלה, ולומר אותם עם התשובה, וזה הוא הודוי. וכוננו שיאמר "אנא השם חטאתי עויתי פשעתי ועשיתי כך וכך". ויארץ המאמר ויבקש המחילה בזה הענין לפי צחות לשונו...

וידוי מעשר נאמר רק על ידי מי שלא חטא, וקיים את: כל הלכות המעשרות, ואילו הודוי בעת התשובה נאמר רק על ידי מי שחטא, והוא שב מחטאו.

נמצא, אם כן, ששלוש הודאות יש בתורה:

הודאה על החטא ולמי שחטא,

הודאה על האמת ולמי שלא חטא,

והודאה על הטוב ולמי שזכה בו.

בעת התשובה מתודה האדם על חטאיו. בוידוי מעשר נודה האדם על האמת, על כך ששמר את דיני המעשרות כתיקונם. במקרא ביכורים מודה האדם על הטוב שגמל איתו ה'.

יש, וההודאה באה מלמטה למעלה, מצד האדם. מודה הוא ומתודה על חטא שחטא או על תיקון שתיקן על פי מצות ה'. ויש, שההודאה באה מלמעלה למטה. מודה האדם על הטוב האלוקי שהוא זוכה לו מה' הטוב, בתוך כל ישראל.

קשורים הם שלושת הודויים זה לזה.

האדם מתקן את דרכיו, הן בשובו מחטאיו ואמירתו: "חטאתי עויתי פשעתי", בחינת "סור מרע", והן בתקנו את פירותיו על פי ציווי ה', ואמירתו: "לא עברתי ממצוותיך ולא שכחתי", בחינת "ועשה טוב". שני תיקונים אלה, הנעשים בדרך של וידוי, נובעים מידיעתו כי המציאות נובעת ממקור הטוב, מן החסד העליון

וידוי מעשר — וידוי על האמת

המחיה ומחדש אותה, והנותן לאדם כח ויכולת לפעול בעולם ולתקנו על מנת להביאו אל תכליתו הטובה.

"ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלוקיך", הנאמר במצות הביכורים, הוא הנותן כח להתוודות על החטאים — בעת התשובה, ועל האמת — בקיום מצות המעשר.

הראי"ה קוק מבאר עניין זה בביאורו ל"מודה אני" ועולת ראייה חלק א, עמ' א):

...ההוראה הלשונית של חובת הודאה, בבטוי "מודה" ביחוד, משותפת היא להודאה מגזרת תודה, הבאה מתוך הכרת הטובה של המיטיב, ומגזרת התודות והודאה על האמת. והדברים מתאימים זה לזה. צהלת החיים הראשונה, הפוגשת את האדם בהקיצו משנתו ומוצא הוא לפניו עולם מלא וחדש בכל מלואו וטובו, היא מרימה את אור השכל הפנימי להכיר את אור החיים וזיוו ביסודו, ותחת ההשקפה העכורה החמרית, שהיא מוטבעת בטבע הבשר, מתעלה הרוח להשקפה אלקית צחה, לראות את נשמת אור חי העולמים ביפעת מפעלה. והאדם ברגש תודתו מודה הוא על האמת, ומקיים את עומק אמתתה של ההכרה הרוחנית, ומעיד על כל אור החיים והיש, שהוא נובע כולו ממעין הטוב ומקורו, ממקור חסד עליון, המשפיע שפעת חיים לכל המון עולמים וכל יצוריהם.

משמעות המילה "הודאה" כוללת: א. "תודה, הבאה מתוך הכרת הטובה של המיטיב". ב. "התודות" — שעניינה וידוי על החטאים. ג. "הודאה על האמת".

הכרת הטוב שחש האדם בהקיצו משנתו אל יום חדש העומד בפתח, מעוררת אותו להתעלות מעל ההשקפה החומרית, ומתוך כך הוא בא לתקן את חטאיו ולתקן את מעשיו, להודות על חטאיו ולהודות על האמת — הן האמת של מעשיו, והן האמת של ההכרה בטוב האלוקי המחיה את העולם.

ה. הביעור שלפני הוידוי

קיום מצות וידוי מעשרות תלוי בדבר נוסף והוא הביעור. הרמב"ם בהל' מעשר שני ונטע רבעי יא, ט, ויג, כותב:

הרב יהושע ויצמן

כיצד הוא עושה? אם נשאר אצלו תרומה ותרומת מעשר נותנה לכהן, מעשר ראשון נותנו ללוי, מעשר עני נותנו לעניים, נשארו אצלו פירות מעשר שני של ודאי או נטע רבעי או מעות פדייתן הרי זה מבערן ומשליך לים או שורף, נשאר אצלו מעשר שני של דמאי אינו חייב לבערו, נשאר אצלו בכורים הרי הן מתבערין בכל מקום...

וצריך להפריש המתנות על הסדר ואחר כך יתודה...

קודם לוידי, על האדם להפריש את כל המתנות כסדרן, ולבער את הטעון ביעור. הקשו אחרונים, מדוע לא נמנית מצות ביעור מעשרות כמצוה בפני עצמה מתרי"ג מצוות⁸.

שאלה זו מזכירה שאלה דומה שנשאלה על מצוה נוספת הקשורה לוידי — מצות התשובה. הרמב"ם מנה את מצות הוידי בעת התשובה, ולא את התשובה עצמה. כך כתב הרמב"ם בהל' תשובה א, א:

כל מצות שבתורה, בין עשה בין לא תעשה, אם עבר אדם על אחת מהן בין בזדון בין בשגגה **כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתודות** לפני האל ברוך הוא, שנאמר "איש או אשה כי יעשו וגו' והתודו את חטאתם אשר עשו" (במדבר ה, ז) זה וידי דברים, **וידי זה מצות עשה**...

אף כאן שאלו, מדוע השמיט הרמב"ם את מצות התשובה ממניין המצוות, ומנה את הוידי לבדו.

תשובות רבות נאמרו לשאלה זו, ונראה שהתשובה המניחה את הדעת⁹ היא זו המבוססת על הכלל שקבע הרמב"ם בשורש הרביעי מן השורשים שהקדים למנין המצוות: "שאיין ראוי למנות הציוויים הכוללים התורה כולה". התשובה איננה כוללת ציווי מעשי מלבד קיום המצוות כולן, ועל כן אין למנותה כמצוה מתרי"ג. הוידי, לעומת זאת, הוא מעשה מחודש, ועל כן הוא נמנה כמצוה¹⁰.

8. עיל' מנחת חינוך מצוה תרז אות ד.

9. עיל' בדברי הרב שלמה גורן, תורת המועדים, עמ' 36.

10. עיל' במצות התפילה (עשה ה), בה כתב הרמב"ם: "והמצוה החמישית היא שצונו לעבדו יתעלה... ואף על פי שזה הצווי הוא גם כן מן הציוויים הכוללים כמו שביארנו בשרש

וידוי מעשר — וידוי על האמת

נראה, שבדרך זו יש לבאר את מנין המצוות בנושא וידוי מעשרות. הביעור איננו כולל כל מצוה מחודשת. כל עניינו הוא קיום מצוות המעשר בדרך נכונה. על כן לא ימנה הביעור כמצוה בפני עצמה, שכן אין כל מעשה מחודש שאיננו נמנה כבר במצוות אחרות. המעשה המחודש שיש במצוה זו הוא הוידוי, ועל כן הוא בלבד נמנה כמצוה.

הרביעי הנה יש בו יחוד שהוא צוה בתפילה...". הגדרת המצוה היא עבודת ה', וככזו לא היתה נמנית כמצוה, שכן היא כוללת את כל המצוות, אלא שנתייחד בה ציווי נוסף, והוא התפילה, ועל כן יש למנותו כמצוה.